

CRNA GORA
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

Broj: 0302-6012/2
Podgorica, 24.09.2026. godine

IZVJEŠTAJ
O SPROVEDENOM KONSULTATIVNOM PROCESU U VEZI
NACRTA TESTA TRI KRITERIJUMA NA VELEPRODAJNOM TRŽIŠTU
PRISTUPA FIZIČKOJ INFRASTRUKTURI

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (u daljem tekstu: Agencija) sprovodi postupak utvrđivanja i preispitivanja relevantnih tržišta, saglasno članu 111 stav 1 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list CG", br. 100/24 i 119/26), u saradnji sa nezavisnim organom nadležnim za zaštitu konkurencije. Agencija u ovom postupku naročito vodi računa o primjeni Preporuke Evropske komisije o relevantnim tržištima proizvoda i usluga u sektoru elektronskih komunikacija podložnim prethodnoj (*ex ante*) regulaciji (EU 2020/2245).

Agencija je Odlukom o relevantnim tržištima broj 0302-2334/3 od 28.04.2025. godine utvrdila relevantna tržišta iz Preporuke Evropske komisije i to:

- 1) Veleprodajno tržište lokalnog pristupa koji se pruža na fiksnoj lokaciji i
- 2) Veleprodajno tržište garantovanih kapaciteta.

Međutim, kako Agencija može preispitati i druga tržišta proizvoda i usluga koja nijesu navedena u Preporuci ukoliko, u skladu sa okolnostima na tržištu elektronskih komunikacija u Crnoj Gori, ocijeni da se na istim može dokazati da istovremeno ispunjavaju uslove iz Testa tri kriterijuma, Agencija je kandidovala i tržišta 3) i 4) iz Odluke o relevantnim tržištima i to:

- 3) Veleprodajno tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi i
- 4) Veleprodajno tržište centralnog pristupa koji se pruža na fiksnoj lokaciji za proizvode za masovno tržište.

Članom 112 Zakona o elektronskim komunikacijama je predviđeno da u postupku definisanja relevantnih tržišta Agencija utvrđuje opseg relevantnih usluga i proizvoda u sektoru elektronskih komunikacija i naročito relevantna geografska tržišta uzimajući u obzir, pored ostalog, okolnosti i stepen infrastrukturne konkurencije na tom području, vodeći računa o primjeni preporuka Evropske komisije o relevantnim tržištima i smjernica Evropske komisije o analizi tržišta i ocjeni značajne tržišne snage. Imajući u vidu činjenicu da se analiza relevantnog Veleprodajnog tržišta

lokalnog pristupa na fiksnoj lokaciji i analiza relevantnog Veleprodajnog tržišta centralnog pristupa na fiksnoj lokaciji (tržišta 1 i 2 iz Odluke o relevantnim tržištima) baziraju na podacima o širokopojasnom pristupu internetu, Agencija će biti u mogućnosti započeti postupak analiza gore navedena dva relevantna tržišta po prijemu podataka od operatora za potrebe izrade Geografskog pregleda.

Agencija je sprovela postupak provjere ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma na relevantnom Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi (tržište 3 Odluke o relevantnim tržištima), jer se ovo tržište ne nalazi na listi tržišta Preporuke Evropske komisije o relevantnim tržištima proizvoda i usluga u sektoru elektronskih komunikacija podložnim prethodnoj (ex ante) regulaciji.

Savjet Agencije je na sjednici održanoj dana 02.07.2026. godine usvojio Nacrt testa tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi nakon čega je Agencija, u skladu sa članom 206 Zakona o elektronskim komunikacijama, sprovela postupak javnih konsultacija koji je trajao u periodu od 06.07.2026. godine do 06.08.2026. godine.

U zadatom roku komentari, mišljenja i sugestije na Nacrt testa tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi pristigli su od Agencije za zaštitu konkurencije i operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica.

Agencija za zaštitu konkurencije je u svom dopisu broj 01-082/26-396/5 od 20.08.2026. godine istakla da nema primjedbi na predloženi tekst Nacrta testa tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi.

Komentari operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica su dati u formi primjedbi na nacrt dokumenta u opciji "track changes", ali i dostavljeni uz dopis broj 07-14097 od 03.08.2026. godine i dati su integralno na Nacrt testa tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi i na Nacrt analize Veleprodajnog tržišta garantovanih kapaciteta.

Predsjednik Savjeta

Dr Milan B. Radulović, dipl.inž.el

**Pregled odgovora Agencije na komentare, primjedbe i sugestije operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica
na Nacrt testa tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi**

Redni broj	Dio teksta u Nacrtu testa tri kriterijuma	Komentar operatora	Odgovor Agencije na komentar
1.		Vjerujemo da trenutna dinamika na tržištu elektronskih komunikacija u Crnoj Gori pruža jasne osnove da Agencija, u skladu sa ovlaštenjima iz Člana 179 ZEK-a, konstatuje postizanje efikasne konkurencije. Smatramo da bi ukidanje dosadašnjih ex ante obaveza bio pozitivan signal za dalju modernizaciju sektora i podsticanje investicija u mreže veoma velikog kapaciteta (VHCN), što je u zajedničkom interesu regulatora, operatora i krajnjih korisnika.	Činjenica da se na tržištu elektronskih komunikacija povećava broj optičkih mreža, da raste maloprodajna konkurencija ili da operatori grade sopstvene mreže ne znači sama po sebi da je uspostavljena efikasna konkurencija na Veleprodajnom tržištu fizičke infrastrukture. Predmet ovog Testa je <i>upstream</i> tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi. Nacrt upravo pokazuje da je značajan dio alternativne maloprodajne/infrastrukturne ekspanzije ostvaren korišćenjem postojeće fizičke infrastrukture, što je drugačiji zaključak od postojanja efikasne infrastrukturne konkurencije. BEREC je u Izvještaju o regulaciji pristupa fizičkoj infrastrukturi (BOR (25) 77, 2025) ukazao da pristup postojećoj fizičkoj infrastrukturi može biti ključan za razvoj snažne infrastrukturne konkurencije a da se rast maloprodajne <i>downstream</i> konkurencije ne može koristiti kao dokaz da je Veleprodajno <i>upstream</i> tržište dovoljno konkurentno.
2.	ZEK-om je propisano da se prilikom određivanja relevantnih tržišta uzima u obzir praksa Evropske unije, što znači da se bez dokazivanja kumulativne ispunjenosti tri kriterijuma (Test tri kriterijuma), može vršiti ex-ante regulacija samo onih relevantnih tržišta iz Preporuke. Ostala tržišta se mogu regulisati ukoliko se utvrdi da su na tim	Uvažavajući činjenicu da se ovo tržište ne nalazi na listi relevantnih tržišta Preporuke Evropske komisije (EU 2020/2245), cijenimo da bi usklađivanje nacionalne prakse sa trendovima deregulacije u EU bilo opravdano. Iako Agencija ima diskreciono pravo da preispita specifične nacionalne okolnosti, vjerujemo da su tržišni uslovi u Crnoj Gori u velikoj mjeri konvergirali evropskim standardima, gdje se zaštita	Tačno je da tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi nije zasebno navedeno u Preporuci Evropske komisije (2020/2245) o relevantnim tržištima, jer su kod država članica EU postojale značajne razlike u mrežnim topologijama, dostupnosti telekomunikacione kablovske kanalizacije i nivou tražnje za pristupom cijevima i stubovima. Međutim, iz činjenice da nije na listi tržišta Preporuke ne proizilazi da ga nacionalni regulator ne može regulisati. Upravo suprotno, za tržišta van liste potrebno je dokazati kumulativnu ispunjenost

	tržištima istovremeno zadovoljeni uslovi Testa tri kriterijuma iz člana 111 stav 3 ZEK-a i to: 1. pristupno značajnih i trajnih prepreka ulasku na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode; 2. struktura tržišta koja ne teži razvoju efikasne konkurencije u odgovarajućem roku, uzimajući u obzir stanje infrastrukturne konkurencije i druge faktore konkurencije, osim prepreka ulasku na tržište i 3. primjena relevantnih propisa o konkurenciji koji sami po sebi ne rješavaju adekvatno identifikovane prepreke razvoju konkurencije.	konkurencije sve efikasnije sprovodi putem ex ante regulacije, umjesto kroz preventivnu sektorsku regulaciju	uslova iz Testa tri kriterijuma. Nacrt ovog dokumenta je zasnovan upravo na tom pravnom standardu iz člana 111 stav 3 ZEK. U Izvješćaju BEREC-a o regulaciji pristupa fizičkoj infrastrukturi BoR (25) 77 se naglašava rastuća važnost definisanja samostalnog tržišta pristupa fizičkoj infrastrukturi (PIA) i zaključak brojnih nacionalnih regulatornih tijela (NRA) o nužnosti regulacije ovog tržišta za rješavanje utvrđenih konkurentskih neefikasnosti na maloprodajnim tržištima. Ovo potvrđuju podaci i informacije od 20 država članica EU obuhvaćenih istraživanjem BEREC-a. Nacionalna regulatorna tijela u tim zemljama objasnili su da regulišu ili planiraju regulisati u bliskoj budućnosti pristup fizičkoj infrastrukturi operatora operatora sa značajnom tržišnom snagom, bilo na samostalnom tržištu ili kao pridruženu uslugu na drugim relevantnim tržištima. Štaviše, kako su istakli neki evropski regulatori, uspostavljanje specifičnih obaveza usmjerenih na tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi (PIA) pokazalo se kao efikasno sredstvo za deregulaciju drugih relevantnih tržišta, potencijalno geografski segmentiranih. Stoga, BEREC smatra da je regulacija ovog tržišta putem asimetričnih regulatornih obaveza relevantna danas i da će ostati relevantna u budućnosti u većini država članica.
3.	Prilikom definisanja relevantnog veleprodajnog tržišta pristupa fizičkoj infrastrukturi za izgradnju elektronskih komunikacionih mreža, Agencija smatra da postoje	Činjenica da su operatori već razvili značajan dio svoje optičke mreže kao „vazdušnu“ infrastrukturu koristeći stubove elektroenergetskog sistema i javne rasvjete, direktno dokazuje da ovi	Tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi se smatra najuzlaznijim (<i>eng. the most upstream</i>) relevantnim tržištem u lancu vrijednosti elektronskih komunikacionih usluga, čijom regulacijom bi se i u budućem periodu obezbijedila efikasna konkurencija

	razlozi da se fizička infrastruktura koja primarno služi za obavljanje drugih djelatnosti i pružanje usluga koje nijesu elektronske komunikacione usluge (npr. elektro-energetska, komunalna ili druga infrastruktura) ne uključujući u opseg usluga ovog relevantnog tržišta.	resursi predstavljaju funkcionalan i ekonomski efikasan supstitut.	na povezanim maloprodajnim tržištima elektronskih komunikacionih usluga. Imajući u vidu međusobni odnos veleprodajnih fiksnih telekomunikacionih usluga u lancu vrijednosti pristup fizičkoj infrastrukturi u kontekstu ovog relevantnog tržišta se odnosi na telekomunikacionu infrastrukturu koja se koristi za potrebe postavljanja optičkih kablova. Analiza polazi od principa da sama tehnička mogućnost postavljanja telekomunikacionog kabla ili drugog elementa elektronske komunikacione mreže na određenu infrastrukturu nije dovoljna za zaključak da ista pripada ovom relevantnom tržištu. Ovakav pristup je u skladu sa BEREC-ovim Izvještajem o regulaciji pristupa fizičkoj infrastrukturi (BEREC Report on the regulation of physical infrastructure access BoR (25) 77) gdje je naglašeno da se različite kategorije fizičke infrastrukture ne mogu automatski smatrati dijelom istog relevantnog tržišta samo zato što su obuhvaćene širim regulatornim konceptom fizičke infrastrukture, već da se pitanje uključivanja pojedinih vrsta infrastrukture mora ocjenjivati pojedinačno, na osnovu razmatranja konkretnih okolnosti i analize funkcionalne zamjenjivosti. U Eksplanatomom dokumentu (2020/ 8750) uz Preporuku Evropske komisije o relevantnim tržištima se navodi da: “Opseg relevantnog tržišta proizvoda vjerovatno bi bio ograničen na fizičku infrastrukturu specifičnu za elektronske komunikacije u mnogim državama članicama. To je zato što infrastruktura izgrađena u druge svrhe možda nije uvijek pogodna za smještaj elektronskih komunikacionih mreža iz sljedećih glavnih razloga:
--	---	---	---

			-tehničke karakteristike, uključujući nedostatak odgovarajućih lokacija za smještaj tehničkih objekata, -pristupačnost, uključujući nedostatak dovoljnog broja pristupnih tačaka i/ili restriktivnih pravila za pristup, -neodgovarajući dizajn ili topologija mreže – mogu biti fragmentirani i možda ne odražavaju rute kojima se kreće infrastruktura specifična za elektronske komunikacije, -sigurnosni zahtjevi i rizici, -teška i skupa adaptacija i popravka. Svi ovi faktori povećavaju troškove u poređenju sa korištenjem infrastrukture specifične za smještaj elektronskih komunikacionih mreža. Osim toga, uslovi pristupa mogu potencijalno biti manje povoljni.“
4.	Agencija je razmatrala stepen (ne)supstitutivnosti između elektroenergetskih stubova operatora CEDIS i stubova javne rasvjete kojima upravljaju Komunalne usluge Podgorica na jednoj strani i telekomunikacionih stubova operatora.	Smatramo da je definicija predmetnog tržišta preuska jer je Agencija isključila antenske stubove, tornjeve i ne-telekomunikacionu infrastrukturu iz tržišta. Možemo djelimično prihvatiti argumente za isključivanje antenskih stubova i tronjeva ali ne i tzv. ne-telekomunikacionu infrastrukturu. Uključivanjem ovih segmenata (koji su funkcionalni supstituti za postavljanje optike) bi obesmisliło tvrdnju o tržišnoj dominaciji Crnogorskog Telekom i ne možemo prihvatiti argumente za isključivanje ove infrastrukture. Agencija nije imala nikakav razlog da ne uvaži činjenicu da će donošenje novog Zakona o korišćenju fizičke	Akt o gigabitnoj infrastrukturi -GIA (2024/1309) široko definiše fizičku infrastrukturu upravo radi omogućavanja efikasnijeg postavljanja mreža veoma velikog kapaciteta (VHCN). Ta regulatorna definicija ima širi obuhvat od definicije relevantnog tržišta. BEREC je upravo zbog toga naglasio da činjenica da je infrastruktura obuhvaćena regulatornim konceptom fizičke infrastrukture ne znači da sve takve infrastrukture moraju biti uključene u opseg relevantnog tržišta pristupa fizičkoj infrastrukturi. Pristup stubovima u kontekstu analize ovog relevantnog tržišta odnosi se na stubove u vlasništvu operatora elektronskih komunikacija koji su namijenjeni primarno za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža. Na drugoj strani, pristup elektroenergetskim stubovima i stubovima javne rasvjete je regulisan

	infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža veoma velikog kapaciteta sistemski olakčati pristup mrežnim elementima svim učesnicima na tržištu. Zahvaljujući ovom zakonskom rješenju i koordinaciji građevinskih radova barijere za ulazak više se ne mogu smatrati visokim. Prisustvo razvijenih alternativnih mreža konkurenata potvrđuje da su tehničke i ekonomske prepreke za izgradnju infrastrukture u Crnoj Gori danas značajno niže nego u prethodnom periodu regulacije. Dostupnost alternativnih prenosnih puteva (stubova) omogućava bržu i jeftiniju replikaciju mreže, što je ključni faktor za ocjenu konkurentnosti. Insistiranje na regulaciji samo jedne vrste infrastrukture (kanalizacije) u situaciji kada operatori imaju realne i korišćene alternative, može dovesti do tržišne distorzije i destimulisanja daljih investicija u sopstvene resurse. Ostajemo pri stavu da ova infrastruktura mora biti dio relevantnog tržišta.	posebnim okvirom i ne ulazi u obuhvat ovog relevantnog tržišta. Naime, Evropska komisija je uvela simetričnu regulaciju Direktivom Evropske komisije o smanjenju troškova (BCRD) iz 2014. godine, koja je sada zamijenjena Aktom o gigabitnoj infrastrukturi (GIA) iz 2024. godine, kojima je nametnula obavezu svim mrežnim operatorima (elektro distribucija, vodovod, željeznica, javna rasvjeta) da daju pristup svojoj fizičkoj infrastrukturi operatorima elektronskih komunikacija po pravičnim uslovima. Agencija je saglasna sa navodima operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica da će donošnje novog Zakona o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža veoma velikog kapaciteta sistemski olakšati pristup mrežnim elementima svim učesnicima na tržištu. Međutim, Agencija se u nacrtu ovog dokumenta ne bazira na obavezama i rezultatima implementacije simetrične regulacije već na potrebi dokazivanja ispunjenosti uslova za ex ante regulaciju, odnosno asimetričnu regulaciju operatora sa značajnom tržišnom snagom u slučaju ovog relevantnog tržišta.
5.	CRNOGORSKI ELEKTRODISTRIBUTIVNI SISTEM (CEDIS) je potpisao Sporazume o poslovno tehničkoj saradnji sa 2 operatora, kojima su regulisani međusobna prava i obaveze po pitanju davanja na korišćenje nadzemne	Agencija je u Nacrtu ovog dokumenta u okviru tačke 5.2.4. Da li usluga pristupa ne-telekomunikacionoj fizičkoj infrastrukturi pripada opsegu usluga ovog relevantnog tržišta razmatrala i detaljno obrazložila razloge zbog kojih elektroenergetski stubovi i stubovi javne rasvjete ne predstavljaju dovoljno bliske supstitute telekomunikacionim stubovima da bi bili uključeni u definiciju ovog tržišta u dimenziji usluga.

	elektrodistributivne infrastrukture CEDIS, i to: - Sporazum o poslovno tehničkoj saradnji sa operatorom "Mtel" d.o.o. Podgorica kojim se operator "Mtel" d.o.o. Podgorica obavezuje da pruži po 48 optičkih vlakana na ugovorenim dionicama, pri čemu je procentualna razmjena korišćenja između CEDIS-a i operatora "Mtel" d.o.o. Podgorica 50%-50%). Predmet ovog sporazuma je zajedničko ulaganje za postavljanje, korišćenje i tekuće održavanje optičkih vlakana na 35kV, 10kV i 0,4kV elektrodistributivnim nadzemnim vodovima; - Sporazum o poslovno tehničkoj saradnji sa operatorom "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica kojim se obavezuje da pruži po 48 optičkih vlakana na ugovorenim dionicama, pri čemu je procentualna razmjena korišćenja između CEDIS-a i operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica 50%-50%).	Relevantno tržište je skup svih javno ponuđenih elektronskih komunikacionih usluga, koje su po svojim karakteristikama i namjeni međusobno supstitutivne na određenom geografskom području, pri datom nivou cijena. Agencija je najprije ukazala na razlike u osnovnoj namjeni infrastrukture. Naime, telekomunikacioni stubovi su projektovani i postavljeni prvenstveno radi podrške telekomunikacionim kablovima, antenskim i drugim elementima elektronskih komunikacionih mreža. Njihova lokacija, visina, mehanička nosivost, raspored elemenata, način pristupa i uslovi zajedničkog korišćenja u pravilu su prilagođeni potrebama telekomunikacionih operatora. Nasuprot tome, elektroenergetski stubovi prvenstveno služe za potrebe prenosa i distribucije električne energije, dok stubovi javne rasvjete prvenstveno služe za osvijetljavanje javnih površina. Njihova konstrukcija, položaj, razmak, visina, način održavanja, sigurnosni zahtjevi i režim pristupa proizlaze iz primarne funkcije zbog koje su izgrađeni. Ova razlika je relevantna zato što infrastruktura koja služi drugoj osnovnoj namjeni može predstavljati fizički moguću, ali ekonomski i operativno ograničenu alternativu telekomunikacionoj infrastrukturi. Nadalje, posebno kod elektroenergetskih stubova, postavljanje telekomunikacionih elemenata mora biti usklađeno sa zahtjevima koji proizlaze iz činjenice da se na istoj infrastrukturi nalaze elementi elektroenergetske mreže. To može dovesti do dodatnih tehničkih, sigurnosnih i operativnih ograničenja koja ne postoje u istoj mjeri kod infrastrukture koja je projektovana prvenstveno za
--	--	--

		telekomunikacione potrebe. Ovi dodatni uslovi mogu povećati troškove i vrijeme realizacije u odnosu na korišćenje telekomunikacionog stuba. Takođe, kod stubova javne rasvjete mogu postojati ograničenja koja proizlaze iz: manje nosivosti pojedinih tipova stubova, različitih konstrukcionih karakteristika, specifičnog položaja stubova u odnosu na kolovoz i trotoar, posebnih pravila lokalne samouprave, ograničenja u pogledu pristupa i održavanja kao i činjenice da raspored stubova javne rasvjete prati potrebe javne rasvjete, a ne topologiju telekomunikacione mreže. Uzimajući u obzir ograničenu zamjenjivost sa strane tražnje i ponude, tehničke i funkcionalne razlike, kao i različite regulatorne okvire, Agencija je u Nacrtu dokumenta zaključila da ne-telekomunikaciona infrastruktura ne pripada istom relevantnom veleprodajnom tržištu kao infrastruktura koja je primarno namijenjena za elektronske komunikacije.
6.	KOMUNALNE USLUGE PODGORICA imaju zaključene ugovore sa 4 operatora, i to: - Ugovor o poslovno tehničkoj saradnji sa operatorom "Mtel" d.o.o. Podgorica IRU15 za ukupnu dužinu dionica od 200+ km na kojima će biti postavljeni kablovi sa optičkim vlaknima operatora "Mtel" d.o.o. Podgorica. - Ugovor o poslovno tehničkoj saradnji sa operatorom "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica IRU15 za ukupnu dužinu	Komercijalni ugovori su relevantan dokaz stvarne upotrebe, ali definicija relevantnog tržišta se ne zasniva na samom postojanju komercijalnih transakcija. Agencija je u Nacrtu dokumenta navela podatkeo komercijalnim ugovorima koje su KOMUNALNE USLUGE PODGORICA zaključile sa telekomunikacionim operatorima o iznajmljivanju stubova javne rasvjete za potrebe postavljanja optičkih vodova kao relevantan dokaz korišćenja infrastrukture izgrađene u druge svrhe za potrebe postavljanja elektronskih komunikacionih mreža veoma velikog kapaciteta, a time i implementacije

	dionica do 50 km na kojima će biti postavljeni optički vodovi operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. - Ugovor o zakupu sa operatorom "One Crna Gora" d.o.o. Podgorica IRU5 za ukupnu dužinu dionica od 2.531 m na kojima su postavljeni optički vodovi operatora "One Crna Gora" d.o.o. Podgorica; - Ugovor o poslovno tehničkoj saradnji sa FIBERCOM-om IRU5 za ukupnu dužinu dionica od 100.000 m na kojima će biti postavljeni optički vodovi FIBERCOM -a.		obaveza propisanih Zakonom o korišćenju fizičke infrastrukture. Agencija je u odgovoru na komentar broj 5 već istakla da je opseg ovog relevantnog tržišta specifična telekomunikaciona infrastruktura i dala razloge zbog kojih ne-telekomunikaciona infrastruktura nije uključena u opseg ovog relevantnog tržišta.	
7.	Uzimajući u obzir ograničenu zamjenjivost sa strane tražnje i ponude, tehničke i funkcionalne razlike, kao i različite regulatorne okvire, Agencija zaključuje da ne-telekomunikaciona infrastruktura ne pripada istom relevantnom veleprodajnom tržištu kao infrastruktura koja je primarno namijenjena za elektronske komunikacije.	Crnogorski Telekom smatra da analiza ne uzima u dovoljnoj mjeri u obzir činjenicu da se infrastruktura CEDIS-a i Komunalnih usluga Podgorica već koristi za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža. Sam dokument navodi postojanje ugovora između ovih subjekata i operatora elektronskih komunikacija, što potvrđuje postojanje određenog stepena supstitucije i konkurentskog pritiska na tržištu fizičke infrastrukture	Agencija je i u prethodnim odgovorima na komentare operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica istakla da činjenica da navedena infrastruktura može, pod određenim tehničkim i pravno-regulatornim uslovima, biti korišćena za postavljanje elemenata elektronskih komunikacionih mreža sama po sebi nije dovoljna za zaključak da ona pripada istom relevantnom tržištu usluga kao telekomunikaciona kablovska kanalizacija i druga fizička infrastruktura koja je predmet ovog relevantnog tržišta. Agencija je sprovela i u Nacrtu dokumenta detaljno obrazložila da analiza tehničkih, funkcionalnih, ekonomskih i geografskih karakteristika kao i pravno-regulatornih specifičnosti ne-telekomunikacione infrastrukture ne pokazuje dovoljan stepen direktne zamjenjivosti koji bi	

8.	Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da self-supply infrastruktura predstavlja dio ukupne ponude fizičke infrastrukture, te se usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) uključuje u opseg usluga ovog relevantnog tržišta. Shodno tome, usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) se nadalje uzima u obzir u geografskoj analizi, kao i u postupku analize prilikom procjene tržišne strukture i izračuna tržišnih učešća na ovom relevantnom tržištu. Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da self-supply infrastruktura predstavlja dio ukupne ponude fizičke infrastrukture, te se usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) uključuje u opseg usluga ovog relevantnog tržišta. Shodno tome, usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) se nadalje uzima u obzir u geografskoj analizi, kao i u postupku analize prilikom procjene tržišne strukture i izračuna tržišnih učešća na ovom relevantnom tržištu.	Dakle, takva infrastruktura može biti korišćena interno, tj. za sopstvene potrebe (u slučaju vertikalno integrisanih operatora) i djelimično stavljena na raspolaganje drugim operatorima u sklopu veleprodajne ponude. Potrebno je precizirati metodologiju vrednovanja self-supply kapaciteta za potrebe procjene tržišnih udjela.	opravdao njihovo uključivanje u opseg ovog relevantnog tržišta. Agencija u Nactu dokumenta naglasila da se usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) uzima u obzir u geografskoj analizi, kao i u postupku analize prilikom procjene tržišne strukture i izračuna tržišnih učešća na ovom relevantnom tržištu. Agencija je koristila podatke o ukupnoj dužini telekomunikacione kablovske kanalizacije kao primarni indikator, jer je relevantan pokazatelj rasprostranjenosti infrastrukture i potencijala infrastrukturnih operatora u pružanju usluga pristupa fizičkoj infrastrukturi. Pored primarnog indikatora Agencija je koristila i dužinu iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije (<i>eng. leased duct length</i>) kao dopunski indikator za procjenu stvarnog korišćenja infrastrukture i zavisnosti operatora korisnika od infrastrukture operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. Dok ukupna dužina telekomunikacione kablovske kanalizacije odražava potencijalnu tržišnu snagu, iznajmljena dužina TK kanalizacije pruža uvid u stvarno korišćenje usluge ovog relevantnog tržišta. Korišćenjem podataka o ukupnoj dužini telekomunikacione kablovske kanalizacije svih infrastrukturnih operatora, Agencija je postupila u skladu sa zaključkom iz Poglavlja 5.2.8 dokumenta o tretmanu koncepta samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) u geografskoj analizi. Operatori "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica i "Mtel" d.o.o. Podgorica su vertikalno integrisani infrastrukturni operatori koji posjeduju sopstvenu telekomunikacionu kablovsku kanalizaciju koju koriste za provlačenje sopstvenih
----	---	--	--

			optičkih kablova u svrhu pružanja maloprodajnih elektronskih komunikacionih usluga. Tada pristup infrastrukturi predstavlja "interno obezbijeđenu veleprodajnu uslugu". Pored toga, vertikalno integrisani infrastrukturni operatori nude i uslugu pristupa svojoj telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji operatorima korisnicima, u kom slučaju je riječ o "eksterno obezbijeđenoj veleprodajnoj usluzi". Za razliku od vertikalno integrisanih infrastrukturnih operatora na ovom relevantnom tržištu postoji posebna kategorija operatora koji su prisutni isključivo na veleprodajnom nivou (<i>eng. Wholesale only</i>). U pitanju su Komunalne usluge Podgorica i Radiodifuzni centar gdje je Agencija, takođe, koristila podatke o ukupno raspoloživoj i o ukupno iskorišćenoj telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji koja je predmet komercijalnih veleprodajnih ponuda ali nije mogla uzeti u obzir i vrednovati njihove self-supply kapacitete. Zbog razlika u načinu korišćenja infrastrukture od strane infrastrukturnih i Wholesale only operatora Agencija je upravo i koristila dva indikatora kod procjene tržišne strukture.
9.	U skladu sa pristupom BEREC-a self-supply se može uzeti u obzir u okviru relevantnog tržišta ukoliko predstavlja stvarni ili potencijalni konkurentski pritisak na postojeće pružaoce usluge veleprodajnog pristupa.	Neophodno je dodatno obrazložiti na koji način interno korišćenje infrastrukture predstavlja konkurentski pritisak na komercijalno veleprodajno tržište.	U Eksplanatornom dokumentu (2020/ 8750) uz Preporuku Evropske komisije o relevantnim tržištima se navodi da "U slučajevima kada je fizička infrastruktura koju operator koristi za potrebe sopstvene mreže funkcionalno uporediva sa infrastrukturom koja se nudi trećim licima, odnosno kada omogućava isti ili uporediv krajnji cilj i kada njeno postojanje predstavlja stvarnu ili potencijalnu alternativu kupovini veleprodajnog pristupa, takvu self-supplied infrastrukturu potrebno je uključiti u relevantno tržište."

			Ovakav pristup je posebno opravdan na tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi, imajući u vidu činjenicu da operatori mogu donositi ekonomsku odluku između izgradnje sopstvene infrastrukture i iznajmljivanja pristupa infrastrukturi drugog operatora. Mogućnost izgradnje i korišćenja sopstvene infrastrukture, stoga, predstavlja direktno konkurentsko ograničenje komercijalnoj veleprodajnoj ponudi. Međutim, self-supply može vršiti konkurentski pritisak samo u mjeri u kojoj je infrastruktura stvarno dostupna i predstavlja realnu alternativu. Agencija će u konačnom dokumentu dodati eksplicitnu rečenicu da self-supply predstavlja konkurentski pritisak samo u obimu u kojem je infrastruktura tehnički raspoloživa i može se koristiti kao alternativa pristupu tuđoj infrastrukturi.
10.	Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da self-supply infrastruktura predstavlja dio ukupne ponude fizičke infrastrukture, te se usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) uključuje u opseg usluga ovog relevantnog tržišta. Shodno tome, usluga samosnadbijevanja (<i>eng. self-supply</i>) se nadalje uzima u obzir u geografskoj analizi, kao i u postupku analize prilikom procjene tržišne strukture i izračuna tržišnih učešća na ovom relevantnom tržištu.	Potrebno je procijeniti efekat uključivanja self-supply kapaciteta na konačne rezultate tržišne analize.	Self-supply kapaciteti su uključeni u relevantno tržište u dimenziji usluga, iz kog razloga moraju biti konzistentno uključeni i u geografsku analizu i u obračun tržišnih učešća. U Nacrtu dokumenta se navodi upravo taj pristup. S obzirom da je Agencija u odgovoru na pitanje broj 8 objasnila da je u geografskoj analizi koristila dva indikatora, od kojih prvi uključuje self supply kapacitete vertikalno integrisanih operatora a drugi indikator ih ne uključuje, Agencija će u analizi stepena konkurencije na ovom relevantnom tržištu, kao i u slučaju geografske analize, zaključke izvoditi razmatranjem dva navedena indikatora.

11.	Na početku regulacije relevantnih tržišta elektronskih komunikacija u državama članicama Evropske unije ona su obično bila definisana nacionalno, tj. njihove granice bile su određene državnim granicama svake države članice, no sada se geografske definicije relevantnih tržišta razlikuju.	Prikazani podaci za Podgoricu (gde je učešće Telekomu ispod 50%) drastično se razlikuju od ruralnih opština. Dakle uslovi konkurencije nijesu homogeni na cijeloj teritoriji i stoga smatramo da je trebalo ići na definisanje sub-nacionalnih tržišta. Cijenimo da bi bilo potrebno definisati Podgoricu kao sub-nacionalno tržište jer postoji značajno odstupanje u uslovima konkurencije u odnosu na ostatak Crne Gore. Ovo prije svega zbog pada tržišnog učešća Telekomu ispod 50% učešća u glavnom gradu, koji je komercijalno najbitniji, ukazuje na to da uslovi u Podgorici više nijesu „dovoljno homogeni“ u odnosu na ostatak države, što je osnovni preduslova za definisanje nacionalnog tržišta. Tko dje, prisustvo specifičnih alternativnih operatora tj. operatora koji su prisutni isključivo na veleprodajnom tržištu -privredno društvo Komunalne usluge Podgorica raspolaže sa preko 237 km sopstvene kablovske kanalizacije koju daje u zakup značajnim operatorima (CT, Mtel, Telemach, One Crna Gora). Takođe, Radio-difuzni centar Crne Gore (RDC) nudi zakup kanalizacije u Podgorici. Mora se konstatovati da postojanje subjekata koji nijesu konkurenti u maloprodaji, već samo nude infrastrukturu, drastično mijenja dinamiku tržišta u Podgorici u odnosu na	Na osnovu sprovedene geografske analize, Agencija je zaključila da je geografska dimenzija ovog relevantnog veleprodajnog tržišta nacionalna, odnosno da obuhvata cijelu teritoriju Crne Gore. Ovakav zaključak se bazira na činjenici da su uslovi konkurentnosti na tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi dovoljno homogeni širom države. Ovu homogenost prvenstveno determiniše sveprisutna telekomunikaciona kablovska kanalizacija operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica, kojoj na nivou države ne postoji funkcionalno uporediva alternativna infrastruktura. Iako na lokalnom nivou (u opštini Podgorica operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica učestvuje sa 64% u ukupnoj dužini telekomunikacione kablovske kanalizacije i sa 48 % u ukupnoj dužini iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije) postoje određene razlike u obimu prisustva infrastrukture alternativnih operatora, Agencija je utvrdila da te razlike nisu dovoljne da bi stvorile izolovan pritisak i opravdale definisanje užih (sub-nacionalnih) geografskih tržišta. Na ispravnost pristupa Agencije upućuju i brojni dokumenti Evropske komisije i to: -Prema Preporuci Evropske komisije (2020/2245) o relevantnim tržištima, nakon što je relevantno tržište definisano u odgovarajuće geografske jedinice, nacionalna regulatorna tijela trebaju sprovesti geografsku analizu uslova tržišne konkurentnosti na osnovu koje će identifikovati geografske jedinice sa sličnim ili dovoljno homogenim uslovima konkurencije pri čemu trebaju posebno uzeti u obzir strukturne pokazatelje na osnovu kojih se može utvrditi odgovarajući nivo infrastrukturne
-----	--	--	--

	ruralne opštine gdje takve alternative uopšte nema.	konkurencije, a takvi pokazatelji mogu, između ostalog, biti: • broj infrastruktura u geografskoj jedinici, • pokrivenost infrastrukturna u geografskoj jedinici, tzv. footprint mreža, • maloprodajno i veleprodajno tržišno učešće operatora u geografskoj jedinici, • trendovi tržišnih učešća u analiziranom periodu, • geografske razlike u cijenama. Agencija je kao ključni pokazatelj geografskih uslova konkurencije analizirala teritorijalnu pokrivenost infrastrukturom incumbent operatora i pokrivenost infrastrukturom alternativnih operatora na osnovu podataka o ukupnim dužinama telekomunikacione kablovske kanalizacije po geografskim jedinicama, tj. opštinama. Nadalje, Agencija je u Nacrtu dokumenta ukazala na jasnu distinkciju između primarnog indikatora koji pokazuje učešće u ukupnoj dužini kablovske kanalizacije od dopunskog indikatora koji pokazuje učešće u ukupnoj dužini iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije koja se u datom trenutku stvarno koristi na veleprodajnom tržištu. Da bi se izdvojilo posebno geografsko tržište opredjeljujući element je stepen dostupnosti infrastrukture, dok nivo iznajmljivanja može varirati usled različitih okolnosti na tržištu. Sprovedenom geografskom analizom Agencija je konstatovala da u opštini Podgorica operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica učestvuje sa 64% u ukupnoj dužini telekomunikacione kablovske kanalizacije, što se ne razlikuje značajno u odnosu na učešće operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica od 72% prema ukupnoj dužini
--	--	---

		telekomunikacione kablovske kanalizacije na nacionalnom nivou. Komunalne usluge Podgorica predstavljaju wholesale-only operatora, koji je u značajnoj mjeri zastupljen u strukturi iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije ali je njegova ponuda geografski ograničena na jednu opštinu, dok operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica ima gotovo nacionalnu mrežu. - U Eksplanatomom dokumentu (2020/ 8750) uz Preporuku Evropske komisije o relevantnim tržištima se ističe da postojanje različitih konkurentskih uslova na pojedinim geografskim područjima upravo zahtijeva geografsku analizu, ali samo postojanje takve razlike ne znači automatski da je potrebno definisati zasebno relevantno geografsko tržište. Potrebno je utvrditi da li su razlike dovoljno značajne, stabilne i trajne da opravdaju različitu definiciju tržišta. - Takođe, Evropska komisija u Preporuci o regulatornom promovisanju gigabitne povezivosti (2024/523) ne zahtijeva potpunu homogenost unutar geografskog tržišta već upravo predviđa da se geografska tržišta mogu definisati subnacionalno samo kada postoje dovoljno značajne, stabilne i trajne razlike, i da se, kada takav prag nije dostignut, može zadržati nacionalna definicija.
12.	Sa druge strane, tržišno učešće operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica od 48,20% u Podgorici ukazuje na prisustvo alternativnih operatora, razvijenije optičke infrastrukture konkurenata i	Podaci ukazuju na značajno prisustvo alternativnih infrastrukturnih operatora u Podgorici, što može upućivati na drugačije konkurentske uslove u odnosu na ostatak države. Smatramo da nema argumenata kojim Agencija može odbraniti zaključak o
		Nacrt dokumenta je pokazao da između pojedinih geografskih područja postoje razlike u vlasništvu i dostupnosti fizičke infrastrukture. Međutim, iako između pojedinih opština postoje razlike u intenzitetu infrastrukturne konkurencije, uključujući razlike u stepenu korišćenja telekomunikacione kanalizacione kanalizacije Komunalnih usluga Podgorica kao

veću koncentraciju poslovnih korisnika.	nacionalnoj definiciji tvrdeći da samo mreža Crnogorskog Telekom ima visok stepen kapilarnosti i sveprisutnosti. Ističemo da za definisanje relevantnog tržišta nije neophodno da alternativni operatori imaju mrežu svuda, već na određenom području (u ovom slučaju Podgorici) nude stvarnu i efikasnu alternativu. Kako u Podgorici operatori zakupljuju 51,8% kanalizacije od subjekata koji nijesu CT, onda CT-ova "sveprisutnost" na toj teritoriji ne može predstavljati monopolnu prednost. Uzevši u obzir da BEREC (Tijelo evropskih regulatora) sugerise da geografske jedinice "treba da budu dovoljno male da izbjegnu značajne varijacije konkurentskih uslova" jasno je da uključivanjem Podgorice (gdje je konkurencija očigledna) u isto tržište sa Šavnikom ili Plužinama (gdje konkurencije nema) Agencija uradila upravo ono što BEREC savjetuje da treba da se izbjegne: "zamagila" je stvarne razlike i nametnula regulaciju tamo gdje tržište već funkcioniše. Sve ovo nas navodi na zaključak da je Agencija pogrešno primijenila test homogenosti. Podgorica ispunjava uslove da bude izuzeta iz ex-ante regulacije kao zasebno sub-nacionalno tržište, jer na njoj Drugi kriterijum (nedostatak tendencije ka konkurenciji) očigledno nije ispunjen.	wholesale-only operatora, utvrđene razlike ne predstavljaju takve kvalitativne i trajne razlike u uslovima konkurencije koje bi opravdale definisanje posebnih geografskih tržišta. Posebno visoko učesće operatora Komunalne usluge Podgorica u ukupno korišćenju telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji isključivo u opštini Podgorica ne predstavlja samo po sebi osnov za izdvajanje te opštine iz nacionalnog tržišta, naročito imajući u vidu da se značajan dio njegove infrastrukture (skoro polovina) koristi od strane operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica, čime se smanjuje njen neposredni efekat kao konkurentskog ograničenja incumbent infrastrukture operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. Tačnije, dio ove infrastrukture predstavlja komplementaran input za incumbent operatora, a ne alternativu njegovoj infrastrukturi. Istovremeno, činjenica da Komunalne usluge Podgorica svoju infrastrukturu daju na korišćenje po cijenama koje su u analiziranom periodu bile više od regulisanih cijena operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica, potvrđuje da ta njegova infrastruktura ima stvarnu funkcionalnu vrijednost, ali da ne predstavlja cjenovni supstitut regulisanom pristupu infrastrukturi operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. Vezano za komentar operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica o potrebi različitog regulatornog tretmana opštine Podgorica od npr. opština Šavnik i Plužine, ističemo sljedeće: Geografska analiza ne polazi od pretpostavke da su opštine jednake po površini, broju stanovnika ili gustini naseljenosti. Relevantno pitanje nije da li su
--	---	---

	Osvrnuli bi se i na slučaj opštine Ulcinj (kao dokaz nehomogenosti). Dokument navodi da u Opštini Ulcinj Crnogorski Telekom ima samo 27% u ukupnoj dužini kablovske kanalizacije, jer je operator Mtel tamo izgradio značajnu sopstvenu mrežu. Postojanje opštine u kojoj SMP operator ima samo četvrtinu infrastrukture direktno pobija tvrdnju o “sveprisutnosti” kao odlučujućem faktoru za definisanje tržišta kao nacionalnog. Ako je konkurencija u Ulcinju toliko razvijena da je CT u manjini, to područje ne može imati isti regulatorni tretman kao opštine gdje CT drži 100% tržišta.	geografske jedinice međusobno slične, već da li su konkurentski uslovi u njima dovoljno različiti da opravdaju njihovo izdvajanje u zasebna geografska tržišta. U nacrtu dokumenta Agencija se fokusirala na pokazatelje kao što su nivo pokrivenosti i geografskom footprint-u relevantne fizičke infrastrukture, broju i raspoloživosti alternativnih infrastrukture, stepenu njihovog stvarnog korišćenja, kao i drugim indikatorima koji neposredno ukazuju na stepen konkurentskog ograničenja a ne na demografskim i teritorijalnim razlikama među opštinama. Činjenica da pojedine opštine imaju različit broj stanovnika ili različitu površinu sama po sebi ne predstavlja osnov za njihovo izdvajanje u zasebna geografska tržišta, već tome treba da prethodi argumentacija da su uslovi konkurencije među opštinama dovoljno različiti (<i>eng. appreciably different</i>) i da su te razlike dovoljno značajne, stabilne i trajne da opravdaju različitu definiciju tržišta. Vezano za komentar operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica o potrebi različitog regulatornog tretmana opštine Ulcinj gdje je u Nacrtu dokumenta istaknuto da operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica učestvuje sa samo 27% u ukupnoj dužini kablovske kanalizacije, jer je operator “Mtel” d.o.o. Podgorica tamo izgradio značajnu sopstvenu mrežu ističemo sljedeće: Agencija je posebno razmotrila konkurentske uslove u opštini Ulcinj u kojoj alternativni operator posjeduje veću dužinu kablovske kanalizacije od operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica, ali
--	---	--

			ne omogućava pristup trećim operatorima, tako da njegova infrastruktura ne predstavlja konkurentsku ponudu na veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi. Stoga, Agencija smatra da sama činjenica da alternativni operator u jednoj geografskoj jedinici raspolaže većom dužinom telekomunikacione kablovske kanalizacije od incumbent operatora nije dovoljna za zaključak da predmetna opština predstavlja zasebno relevantno geografsko tržište. Međutim, Agencija će, u okviru analize ovog relevantnog tržišta i dizajniranja regulatornih obaveza, posebno ispitati da li viši stepen infrastrukturne konkurencije u opštini Ulcinj smanjuje mogućnost prisustva antikonkurentске prakse i, ukoliko se to dokaže, prilagoditi intenzitet ili uslove primjene odgovarajućih regulatornih obaveza, uz poštovanje principa objektivnosti, proporcionalnosti, transparentnosti i tehnološke neutralnosti. Drugim riječima, razmotriće se primjena diferenciranih regulatornih obaveza operatoru sa značajnom tržišnom snagom u opštini Ulcinj.
13.	Na osnovu sprovedene geografske analize, Agencija je zaključila da je geografska dimenzija ovog relevantnog veleprodajnog tržišta nacionalna, odnosno da obuhvata cijelu teritoriju Crne Gore.	Crnogorski Telekom smatra da je potrebno detaljnije razmotriti postojanje različitih konkurentskih uslova između Podgorice i ostatka Crne Gore. Sam dokument pokazuje značajno prisustvo alternativne infrastrukture u Podgorici, uključujući infrastrukturu Komunalnih usluga i drugih operatora, što ukazuje na potrebu dodatne geografske segmentacije tržišta.	Agencija je u nacrtu dokumenta podatak o tržišnom učešću komunalnog preduzeća u opštini Podgorica u ukupnoj dužini iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije smatrala dokazom postojanja infrastrukturne konkurencije. Međutim, kao što je pojašnjeno u odgovoru na komentar broj 12 operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica skoro polovina od ukupno iznajmljene infrastrukture Komunalnih usluga Podgorica predstavlja komplementaran input za operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica, a ne alternativu njegovoj sopstvenoj infrastrukturi.

			Agencija je, stoga, zaključila da visoko učešće infrastrukture Komunalne usluge Podgorica u ukupno iznajmljenoj telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji predstavlja dokaz značaja infrastrukture Wholesale only operatora, ali ne predstavlja sam po sebi dokaz proporcionalno visokog konkurentskog pritiska na operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica kao incumbent operatora. Na osnovu ukupne ocjene strukture i pokrivenosti konkurentskih infrastrukture, broja i karakteristika konkurentskih mreža, stvarnog korišćenja fizičke infrastrukture, strukture korisnika te infrastrukture, Agencija je zaključila da se uslovi konkurencije na teritoriji opštine Podgorice ne razlikuju značajno u odnosu na ostale opštine, odnosno da su uslovi konkurencije analiziranih geografskih jedinica dovoljno homogeni da se relevantno veleprodajno tržište definiše kao nacionalno tržište. Na kraju, BEREC je u svom mišljenju u javnom konsultativnom postupku Evropske komisije o reviziji Preporuke o relevantnim tržištima (BoR (25) 146) dao pregled regulatorne prakse kod šest država članica koje su identifikovale zasebno PIA tržište (Bugarska, Estonija, Francuska, Irska, Letonija i Portugal) i istakao kod svih izraženu tendenciju ka nacionalnoj definiciji.
14.	Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da na relevantnom tržištu postoje izražene strukturne prepreke ulasku, uključujući visoke nenadoknadle troškove, ekonomije obima, širine i gustine, i prednosti prvog ulaska, koje	Skrećemo pažnju na značajan uticaj novog Zakona o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža veoma velikog kapaciteta koji je u skupštinskoj proceduri usvajanja, koji sistemski olakšava pristup mrežnim elementima svim učesnicima na tržištu.	Agencija je u Nacrtu dokumenta konstatovala da na ovom relevantnom tržištu postoje izražene strukturne prepreke ulasku. One ne proizilaze iz jednog izolovanog faktora, već iz kumulativnog dejstva visokih početnih i nepovratnih (<i>eng. sunk costs</i>) troškova, značajnih ekonomija obima i gustine, potrebe za postizanjem dovoljnog stepena geografske pokrivenosti (<i>eng. footprint</i>), dugog perioda

	značajno ograničavaju mogućnost efikasne i pravovremene infrastrukturne replikacije. Ovi elementi dodatno potvrđuju ispunjenost prvog kriterijuma Testa tri kriterijuma, odnosno postojanje visokih i netranzitivnih prepreka ulasku na tržište.	Zahvaljujući ovom zakonskom rješenju i koordinaciji građevinskih radova barijere za ulazak više se ne mogu smatrati visokim. Prisustvo razvijenih alternativnih mreža konkurenata potvrđuje da su tehničke i ekonomske prepreke za izgradnju infrastrukture u Crnoj Gori danas značajno niže nego u prethodnom periodu regulacije.	potrebnog za izgradnju infrastrukture, asimetrične pozicije postojećeg operatora koji već raspolaže razvijenom mrežom i bazom korisnika, kao i rizika neiskorišćenog kapaciteta kod alternativnog operatora. Fizička infrastruktura predstavlja najzahajevniji dio za izgradnju i razvoj elektronske komunikacione mreže za repliciranje i tzv. usko grlo (<i>eng. bottleneck facility</i>) jer iziskuje visoke kapitalne troškove izgradnje mreže telekomunikacione kablovske kanalizacije, nepovratne troškove (<i>eng. sunk costs</i>), građevinske radove, kopanje trasa, rekonstrukcije ulica, pristupa zgradama, pribavljanje dozvola i sl. Postojanje regulisanog pristupa postojećoj infrastrukturi, kao i prisustvo alternativne infrastrukture, smanjilo je barijere za ulazak na <i>downstream</i> tržišta, ali nije uklonilo strukturne barijere za ulazak na samo <i>upstream</i> tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi. Agencija je u Nacrtu dokumenta ukazala da operator "Mtel" d.o.o. Podgorica nije izgradio infrastrukturu u 8 opština (Andrijevića, Gusinje, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Plav, Šavnik i Žabljak), kao i da je stepen iskorišćenosti telekomunikacione kablovske kanalizacije za potrebe iznajmljivanja, odnosno obezbjeđenja pristupa operatorima korisnicima kod operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica 37,55%, a kod operatora "Mtel" d.o.o. Podgorica 0,12%. Operator "Mtel" d.o.o. Podgorica, dakle, u relevantnom periodu nije uspio ostvariti dovoljan obim i geografsku rasprostranjenost infrastrukture kako bi predstavljao održiv i efektivan konkurentski pritisak na postojećeg infrastrukturnog operatora,
--	---	---	---

			odnosno operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica. Na kraju, Agencija smatra da predlog Zakona o korišćenju fizičke infrastrukture, koji treba da transponuje GIA u nacionalno zakonodavstvo, ne ukida ekonomske, fizičke i druge barijere izgradnje pasivne infrastrukture, već smanjuje administrativne troškove pristupa, povećava transparentnost i olakšava korišćenje postojeće infrastrukture. Navedeni zakon propisuje simetrične obaveze za sve operatore i vlasnike fizičke infrastrukture, pa u tom kontekstu njegova primjena ne zavisi od pokrivenosti postojećom infrastrukturom i drugih pokazatelja koji su navedeni u ovom nacrtu, što je predmet analize relevantnih tržišta.
15.	U skladu s navedenim, Agencija zaključuje da je prvi kriterijum zadovoljen	Potrebno je da Agencija u finalnom dokumentu donese drugačiji zaključak kojim bi konstatovala da prvi kriterijum nije zadovoljen jer ne postoje visoke i trajne strukturne i pravne barijere. Naime dostupnost alternativne (ne-telekomunikacione) infrastrukture demantuje ovaj zaključak Agencije koja i sama priznaje postojanje obaveze svih mrežnih operatora da daju pristup svojoj infrastrukturi. Ne može se zanemariti činjenica da operatori mogu (i to čine na stotinama kilometara) koristiti stubove CEDIS-a ili javne rasvjete i dr, onda kablovska kanalizacija Crnogorskog Telekoma gubi status apsolutnog „uskog grla.“	Agencija je u nacrtu dokumenta navela činjenice i ugovore o korišćenju elektroenergetskih stubova i stubova javne rasvjete za potrebe postavljanja optičkih kablova kao primjere primjene simetrične regulacije u slučaju alternativne (ne-telekomunikacione) infrastrukture. Takođe, Agencija je u Nacrtu dokumenta razmatrala i detaljno obrazložila razloge zbog kojih elektroenergetski stubovi i stubovi javne rasvjete ne predstavljaju dovoljno bliske supstitute telekomunikacionim stubovima da bi bili uključeni u definiciju ovog tržišta u dimenziji usluga. Da bi neki operator postao relevantan pružalac usluga pristupa fizičkoj infrastrukturi, mora prethodno da posjeduje ili kontroliše fizičku infrastrukturu odgovarajućeg obima, geografske rasprostranjenosti, tehničkih karakteristika I raspoloživog kapaciteta. Na nacionalnom nivou Nacrt pokazuje da operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica posjeduje 72%

			ukupne telekomunikacione kanalizacije i gotovo sveprisutnu mrežu, dok su alternativne infrastrukture prostorno ograničene. Postojanje alternativnih stubova, stoga, ne znači da je moguće replicirati tehnički i funkcionalno uporedivu, kapilarnu i nacionalno dostupnu infrastrukturu u relevantnom vremenskom horizontu. Podaci su navedeni kroz različita poglavlja nacрта dokumenta ali ih u skladu sa sugestijom operatera "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica u odgovoru sistematizujemo na sljedeći način. Alternativni operator "Mtel" d.o.o. Podgorica ima ukupnu dužinu od 445.330 metara sopstvene telekomunikacione kablovske kanalizacije. Prema podacima na kraju analiziranog perioda od operatera "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica je iznajmio 304,156 metara telekomunikacione kablovske kanalizacije, što je značajan rast u odnosu na 225,611 metara koje je iznajmio na početku analiziranog perioda. Taj odnos samostalne izgradnje prema zakupu i kontinuirani rast zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture ukazuje da tržišni učesnici procenjuju zakup postojećih kapaciteta kao komercijalno racionalniji i operativno manje rizičan model u odnosu na samostalnu izgradnju alternativne infrastrukture, što su upravo pokazatelji trenda infrastrukturne replikacije i dokazi stava Agencije u pogledu ovog potkriterijuma.
16.	7.2.1 Trend infrastrukturne replikacije U okviru ocjene drugog kriterijuma, Agencija je analizirala da li na relevantnom Veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi postoji jasan i održiv trend samostalne izgradnje paralelne kablovske kanalizacije od strane alternativnih operatera, koji bi u relevantnom vremenskom horizontu mogao dovesti do razvoja efektivne infrastrukturne konkurencije. Kontinuirani rast zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture ukazuje da tržišni učesnici i u srednjoročnom periodu procenjuju zakup postojećih kapaciteta kao komercijalno racionalniji i operativno manje rizičan model ulaska u odnosu na samostalnu izgradnju alternativne pasivne infrastrukture.	Potrebno je prezentovati kvantitativne pokazatelje za analizirani period koji potkrepljuju izvedeni zaključak.	

17.	7.2.2 Stepen zavisnosti od postojeće infrastrukture Agencija je razmatrala da li razvoj tržišnih odnosa pokazuje smanjenje zavisnosti alternativnih operatora od postojeće pasivne infrastrukture operatora sa značajnom tržišnom snagom.	Potrebno je prezentovati kvantitativne pokazatelje za analizirani period koji potkrepljuju izvedeni zaključak.	Podaci su navedeni kroz različita poglavlja nacрта dokumenta ali ih u skladu sa sugestijom operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica u odgovoru sistematizujemo na sljedeći način. Operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica je, prema podacima iz Upitnika, na kraju analiziranog perioda imao ukupnu dužinu telekomunikacione kablovske kanalizacije od 1.773.543 metara, od čega više od trećine, odnosno 698.356 metara istovremeno koriste i drugi operatori kroz zajedničko korišćenje, tj. zakup telekomunikacione kablovske kanalizacije. Među zakupcima su najznačajniji operator "Mtel" d.o.o. Podgorica sa 304,156 m, odnosno 43,55%. Operator "Mtel" d.o.o. Podgorica je dostavio podatke u Upitniku o ukupnoj dužini od 445.330 metara svoje telekomunikacione kablovske kanalizacije, od kojih je 224 metara dato u zakup operatoru "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. Operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica je na početku analiziranog perioda svim operatorima korisnicima iznajmio ukupno 585,979 metara a na kraju analiziranog perioda 698,356 metara telekomunikacione kablovske kanalizacije. Navedeni podaci potvrđuju argumentaciju Agencije da je u analiziranom periodu rastao stepen zavisnosti od postojeće infrastrukture operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica.
18.	7.2.3 Ograničen domet potencijalne konkurencije Agencija je posebno analizirala vjerovatnoću ulaska novih ili postojećih operatora kroz samostalnu izgradnju alternativne	Potrebno je prezentovati kvantitativne pokazatelje za analizirani period koji potkrepljuju izvedeni zaključak.	U okviru drugog kriterijuma Testa tri kriterijuma, Agencija je ispitala da li struktura relevantnog tržišta, uzimajući u obzir postojeću infrastrukturu konkurenciju i njenu očekivanu dinamiku u relevantnom vremenskom horizontu, teži efektivnoj konkurenciji koja bi učinila ex ante regulaciju nepotrebnom.

	fizičke infrastrukture u relevantnom R5ddrx vremenskom horizontu.		Imajući u vidu visoke nepovratne troškove (<i>eng. sunk costs</i>) građevinskih radova, ograničenu dostupnost infrastrukturnih koridora, kao i izražene ekonomije gustine i prednosti prvog ulaska, Agencija ocjenjuje da potencijalna konkurencija može biti ograničenog geografskog dometa i pretežno usmjerena na mali broj visokoprofitabilnih lokacija. Takav potencijalni ulazak na lokalnom nivou nije dovoljan da bi u relevantnom vremenskom horizontu izvršio jači i održiv konkurentski pritisak na tržištu Veleprodajnog pristupa fizičkoj infrastrukturi na nacionalnom nivou. Naime, relevantno tržište obuhvata nacionalnu teritoriju, a pitanje drugog kriterijuma odnosi se na to da li struktura tog tržišta kao cjeline teži efektivnoj konkurenciji u relevantnom vremenskom horizontu.
19.	7.2.4 Uticaj tehnoloških promjena Agencija je dalje razmatrala da li bi tehnološki razvoj elektronskih komunikacionih mreža mogao samostalno dovesti do slabljenja tržišne snage na nivou fizičke infrastrukture.	Potrebno je prezentovati kvantitativne pokazatelje za analizirani period koji potkrepljuju izvedeni zaključak.	Fizička infrastruktura, kao što su telekomunikaciona kablovska kanalizacija, cijevi, stubovi, trase i drugi fizički objekti, predstavlja input koji može biti korišćen za postavljanje različitih generacija i tehnologija elektronskih komunikacionih mreža. Promjena tehnologije koja se postavlja unutar određene fizičke infrastrukture ne znači gubljenje potrebe za samom fizičkom infrastrukturom. Naprotiv, u mnogim slučajevima tehnološki razvoj upravo povećava vrijednost postojeće fizičke infrastrukture, jer omogućava da se kroz postojeće trase prenese veći kapacitet bez proporcionalnog povećanja fizičkog footprint-a. Dodatni razlog zbog kojeg Agencija ne očekuje slabljenje značaja fizičke infrastrukture jeste njena relativna tehnološka neutralnost. Jedna ista telekomunikaciona kablovska kanalizacija može služiti za postavljanje različitih elektronskih

20.	Agencija, stoga, ocjenjuje da tehnološke promjene u relevantnom vremenskom horizontu ne dovode do spontanog nestanka tržišne snage na nivou pasivne infrastrukture, već dodatno potvrđuju njen karakter trajnog i teško replikativnog bottleneck resursa.	Iako Agencija dokazuje da je replikacija neisplativa, podaci pokazuju da su operatori poput Mtel-a izgradili značajne sopstvene mreže (npr. u Ulcinju gde Telekom ima samo 27% učešća). Ovo dokazuje da barijere nisu nepremostive. Činjenica da operatori već zajednički koriste oko 940 km kanalizacije sugerise da tržišni mehanizmi i postojeći propisi već funkcionišu i da ne postoji potreba za novom, dodatnom regulacijom.	komunikacionih tehnologija tokom veoma dugog perioda. Operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica u svom komentaru koristi primjer Ulcinja, gdje navodi da operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica ima samo 27% učešća u ukupnoj dužini telekomunikacione kablovske kanalizacije. Postojanje veće dužine telekomunikacione kablovske kanalizacije alternativnog operatora u jednoj opštini, u ovom slučaju u Ulcinju, predstavlja relevantnu geografsku razliku, ali samo po sebi ne dokazuje da u toj opštini postoje drugačiji uslovi konkurencije na veleprodajnom tržištu fizičke infrastrukture, jer infrastruktura operatora "Mtel" d.o.o. Podgorica u toj opštini nije dostupna trećim operatorima i stoga ne vrši efektivni konkurentski pritisak na infrastrukturu operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica. Agencija je ovu činjenicu uzela u obzir kod Geografske analize i u odgovoru na komentar operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica broj 12 istakla sljedeće: Činjenica da alternativni operator ima veći stepen pokrivenosti infrastrukturom (<i>eng. footprint</i>) ali ne omogućava pristup trećim operatorima, tako da njegova infrastruktura ne predstavlja konkurentsku ponudu na veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi znači da uslovi konkurencije na PIA tržištu u toj opštini nijesu bitno drugačiji u poređenju sa ostalim opštinama. Stoga, Agencija smatra da sama činjenica da alternativni operator u jednoj geografskoj jedinici raspolaže većom dužinom telekomunikacione kablovske kanalizacije od incumbent operatora nije
-----	--	---	--

		dovoljna za zaključak da predmetna opština predstavlja zasebno relevantno geografsko tržište. Međutim, Agencija će, u okviru analize ovog relevantnog tržišta i dizajniranja regulatornih obaveza, posebno ispitati da li viši stepen infrastrukturne konkurencije u opštini Ulcinj smanjuje mogućnost prisustva antikonkurentne prakse i, ukoliko je to dokazano, prilagoditi intenzitet ili uslove primjene odgovarajućih regulatornih obaveza, uz poštovanje principa objektivnosti, proporcionalnosti, transparentnosti i tehnološke neutralnosti. Drugim riječima, razmotriće se primjena diferenciranih regulatornih obaveza operatoru sa značajnom tržišnom snagom u opštini Ulcinj. Izgradnja sopstvene infrastrukture od strane operatora "Mtel" d.o.o. Podgorica dokazuje da barijere nisu apsolutne. Test tri kriterijuma, međutim, ne zahtijeva dokaz apsolutne nemogućnosti ulaska, već postojanje snažnih i trajnih prepreka i procjenu da li se efikasna konkurencija razvija u relevantnom vremenskom horizontu. Vezano za komentar operatora "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica, da operatori već zajednički koriste oko 940 km kanalizacije sugerise da tržišni mehanizmi i postojeći propisi već funkcionišu i da ne postoji potreba za novom, dodatnom regulacijom, Agencija ističe da je do ovog nivoa zajedničkog korišćenja TK kanalizacije došlo upravo iz razloga što je Agencija regulisala, tj. propisala uslove njenog korišćenja kao prateće usluge na odgovarajućem relevantnom tržištu, a ne kao posljedica funkcionisanja tržišnih mehanizama.
--	--	--

21.	Na osnovu svega navedenog, Agencija zaključuje da relevantno Veleprodajno tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi u Crnoj Gori ne pokazuje tendenciju ka efektivnoj konkurenciji u relevantnom vremenskom horizontu bez primjene ex ante regulatornih mjera, te da su ispunjeni svi uslovi drugog kriterijuma.	Agencija zaključuje da tržište ne teži efikasnoj konkurenciji u roku od tri godine. Smatramo da je Agencija donijela pogrešan zaključak a ovdje ćemo navesti karakteristične slučajeve. Dinamičnost tržišta u Podgorici: U glavnom gradu, koji je komercijalno najznačajniji, tržišno učešće Crnogorskog Telekomu u iznajmljenoj kanalizaciji iznosi ispod 50% tj 48,20%. Ovo je jasan dokaz da na najbitnijem dijelu teritorije već postoji značajna infrastrukturna konkurencija koja se širi, a i postojanje „Wholesale-only“ operatora kao što su Komunalne usluge Podgorica i Radio-difuzni centar (RDC), koji nude isključivo veleprodajne usluge, može direktno vršiti konkurentski pritisak na incumbent opearatora. Dokument navodi stalni rast zakupa i širenje mreža baziranih na optici, što ukazuje na to da tržište već obezbjeđuje resurse za razvoj maloprodajne konkurencije. Sve ovo ukazuje da zaključak nije argumentovan da nije dovoljno potkrijepljen analizom investicija i razvoja infrastrukture alternativnih operatora tokom posmatranog perioda. Potrebno je detaljnije analizirati razvoj FTTH mreža, obim samostalne izgradnje infrastrukture i trendove zakupa infrastrukture prije donošenja zaključka	Podgorica ne predstavlja zasebno subnacionalno relevantno tržište jer utvrđene razlike u intenzitetu infrastrukturne konkurencije ne predstavljaju kvalitativno različite i trajne uslove konkurencije. U Podgorici istovremeno postoje infrastruktura incumbent operatora, alternativne mreže i pristup telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji Komunalnih usluga Podgorica - wholesale only operatora, pri čemu navedenu infrastrukturu koriste i operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica i alternativni operatori. Stoga, visoko tržišno učešće infrastrukture Komunalnih usluga Podgorica u ukupnoj dužini iznajmljene infrastrukture ne može se izjednačiti sa proporcionalno visokim direktnim konkurentskim pritiskom, jer značajan dio te infrastrukture koristi upravo operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica. Kako je Agencija odredila nacionalno tržište u geografskoj dimenziji ocjena drugog kriterijuma je da nacionalno tržište, usled svojih karakteristika, ne teži razvoju efikasne konkurencije. Činjenica da se na tržištu elektronskih komunikacija povećava broj optičkih mreža, da raste maloprodajna konkurencija ili da operatori grade sopstvene mreže ne znači sama po sebi da je uspostavljena efikasna konkurencija na veleprodajnom tržištu fizičke infrastrukture. Nacrt upravo pokazuje da se značajan dio alternativne maloprodajne/infrastrukturne ekspanzije ostvaruje korišćenjem postojeće fizičke infrastrukture, što je drugačiji zaključak od postojanja samostalne infrastrukturne konkurencije. Agencija je u geografskoj analizi koristila dva indikatora kod procjene tržišne strukture, od kojih prvi (ukupna dužina raspoložive telekomunikacione
-----	--	---	--

	da tržište ne pokazuje tendenciju razvoja efikasnije konkurencije. Takođe, smatramo da bi uključivanje koncepta samosnabdijevanja (self-supply) alternativnih operatora u ukupnu sliku tržišta pružilo realniji prikaz snage konkurentskih pritisa. Ovakav pristup bi omogućio Agenciji da prepozna djelove tržišta na kojima je regulatorna intervencija postala suvišna usled prirodnog razvoja konkurentskih odnosa. Rezultati Geografskog pregleda će zasigurno pokazati rastući stepen infrastrukturne konkurencije, posebno u urbanim zonama gdje su prisutna tri ili više operatora sa sopstvenom mrežom. Ali i bez dodatnih podataka Agencija je trebala donijeti drugačiji zaključak od ovog datog u dokumentu jer isti sadrži veoma mnogo podataka koji ukazuju na tendenciju ka efektivnoj konkurenciji, štaviše ona itekako već postoji na ovom tržištu. No dodatni podaci bi dali neumoljive argumente iz kojih bi proizašlo da drugi kriterijum nije zadovoljen a to ima za posljedicu da Test tri kriterijuma na ovom tržištu nije zadovoljen.	kablovske kanalizacije) uključuje self supply kapacitete vertikalno integrisanih operatora a drugi indikator (ukupna dužina iznajmljene telekomunikacione kablovske kanalizacije) ih ne uključuje, Agencija će u analizi stepena konkurencije na ovom relevantnom tržištu, kao i u slučaju geografske analize, zaključke izvoditi razmatranjem dva navedena indikatora. Agencija smatra da rezultate Geografskog pregleda dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga treba razlikovati od rezultata analize dostupnosti i konkurentskih uslova na tržištu fizičke infrastrukture. Naime, Geografski pregled dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga prvenstveno daje odgovor na pitanje gdje su krajnjim korisnicima dostupne određene elektronske komunikacione usluge i mreže koje omogućavaju njihovo pružanje, dok je predmet analize na tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi ko kontroliše fizičku infrastrukturu, gdje se ona nalazi, u kojoj je mjeri dostupna drugim operatorima, da li postoji raspoloživ kapacitet, pod kojim uslovima se može koristiti i u kojoj mjeri postoje alternativne fizičke infrastrukture koje mogu ograničiti tržišnu snagu operatora koji kontroliše predmetnu infrastrukturu. Tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi nalazi se na <i>upstream</i> nivou lanca vrijednosti, dok dostupnost širokopojasnih usluga predstavlja rezultat korišćenja različitih mrežnih inputa na <i>downstream</i> nivou. Rezultati Geografskog pregleda dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga mogu pokazati da na određenoj teritoriji postoje jedna ili više mreža sposobnih da pružaju širokopojasni pristup. Međutim, oni ne moraju pokazati strukturu fizičke
--	---	--

		infrastrukture na kojoj se te mreže zasnivaju. Različita dostupnost širokopojsnih usluga može predstavljati indikator različitih uslova na <i>downstream</i> tržištu, ali sama po sebi ne dokazuje različite uslove konkurencije na <i>upstream</i> tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi. Treći kriterijum nije test da li ex post regulacija može ikada riješiti problem, već da li to može učiniti efikasno, pravovremeno i na način koji je primjeren specifičnosti ovog relevantnog tržišta. Na tržištu fizičke infrastrukture kašnjenje može imati dugogodišnji negativan efekat: operator koji ne dobije pristup infrastrukturi u trenutku planiranja građevinskih radova može izgubiti cijelu investicionu sezonu, a korisnici mogu ostati bez konkurentске ponude. To razlikuje ovo tržište od tržišta na kojem se šteta može jednostavno nadoknaditi naknadnom novčanom sankcijom. Treći kriterijum ne zahtijeva da Agencija dokaže da je konkretna povreda već nastala. Njegov predmet je procjena da li bi ex post regulacija bila dovoljno da efikasno ukloni identifikovane ili potencijalne tržišne nedostatke u relevantnom vremenu. Zato odsustvo utvrđenog slučaja zloupotrebe ne znači samo po sebi da nije opravdana ex ante regulacija. Naime, u odsustvu regulacije, operator “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica bi mogao preduzeti sljedeće: -odbiti da obezbijedi pristup svojoj fizičkoj infrastrukturi i time ograničavati konkurenciju u pružanju i usluga na <i>downstream</i> tržištima; -obezbijediti pristup po nepovoljnijim uslovima u poređenju sa onima koje dobija njegov maloprodajni segment;
22.	Propisi o zaštiti konkurencije smatraju se dovoljnim za otklanjanje nedostataka na tržištu u slučaju da ne postoji velika i učestala potreba za postupanjem Agencije za zaštitu konkurencije. S druge strane, ako nedostaci koji postoje ili se mogu javiti na tržištu zahtijevaju učestalu potrebu za intervencijom od strane Agencije za zaštitu konkurencije, poput zabrane svakog daljeg postupanja operatora kojem je utvrđena zloupotreba statusa značajne tržišne snage na relevantnom tržištu, određivanja mjera, uslova i rokova za otklanjanje štetnih efekata, moglo bi se smatrati da propisi o zaštiti konkurencije nijesu dovoljni za otklanjanje nedostataka koji postoje na tržištu.	Iako je ovo uobičajeni zaključak Agencije na koji nailazimo u dokumentima analiza tržišta a Agencija taj svoj zaključak skoro da i ne obrazlaže smatramo da je ipak potrebno dati argumentovani obrazloženje zbog čega primjena propisa o zaštiti konkurencije ne bi bila dovoljna za rješavanje eventualnih problema koji bi bili identifikovani. Jer nije nevažno budući da je ovo jedan od tri kriterijuma koji moraju kumulativno biti ispunjeni da bi se dokazalo da je tržište podložno ex ante regulaciji. Nacrt dokumenta ne sadrži konkretne primjere nekonkurentskog ponašanja učesnika na tržištu, odbijanja pristupa ili drugih oblika antikonkurentskog ponašanja koji bi pokazali da mehanizmi zaštite konkurencije nijesu dovoljni za rješavanje identifikovanih problema. Agencija tvrdi da je ex post zaštita konkurencije nedovoljna, međutim uzevši u obzir da godinama postoji saradnja dvije Agencije, te da je Agencija za zaštitu konkurencije već dala mišljenje da nema primjedbi na Nacrt odluke kojom je definisana namjera analiziranja

	predmetnih tržišta, može se tumačiti kao potvrda da Agencija ima mogućnost da nadzire ovo tržište. U situaciji kada već postoji Zakon o elektronskim komunikacijama i specifični pravilnici koji uređuju zajedničko korišćenje čiju primjenu prati i osigurava Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost sasvim sigurno se može tvrditi da bi dodatna ex ante regulacija bila prekomjerna i nesrazmjerna. Mi, međjutim, smatramo da propisi iz oblasti zaštite konkurencije, te kaznene odredbe koje sadrže, itekako djeluju odvraćajuće od preduzimanja nekonekurentne prakse te da bi prelazak sa ex ante regulacije na nadzor putem primjene propisa o zaštiti konkurencije omogućio operatorima efikasnije poslovanje i brži tehnološki razvoj cijele države.	-postaviti prekomjerne veleprodajne cijene za usluge pristupa svojoj fizičkoj infrastrukturi; - primijeniti diskriminaciju u pogledu rokova i tehničkih uslova pružanja usluge pristupa svojoj infrastrukturi i -primijeniti diskriminaciju u pogledu alokacije slobodnog kapaciteta i u pogledu uskraćivanja informacija. Kao što je u Nacrtu dokumenta obrazloženo Zakon o zaštiti konkurencije ne pruža dovoljnu regulatornu sigurnost koja je neophodna za podsticanje dugoročnih ulaganja u konkurentske mreže. Nasuprot tome, prednost ex ante regulacije je u tome što su svi učesnici u sektoru unaprijed upoznati sa regulacijom koja će se primjenjivati. Agencija je na kraju zaključila da bi ex-ante regulacija bila mnogo efikasnija za tržište, nego da se nekonekurentno ponašanje pokušava otkloniti ex-post regulacijom, a nekonekurentno ponašanje može dovesti do nepopravljive štete na relevantnom tržištu, sklonom brzim promjenama, ili na povezanim tržištima.	-postaviti prekomjerne veleprodajne cijene za usluge pristupa svojoj fizičkoj infrastrukturi; - primijeniti diskriminaciju u pogledu rokova i tehničkih uslova pružanja usluge pristupa svojoj infrastrukturi i -primijeniti diskriminaciju u pogledu alokacije slobodnog kapaciteta i u pogledu uskraćivanja informacija. Kao što je u Nacrtu dokumenta obrazloženo Zakon o zaštiti konkurencije ne pruža dovoljnu regulatornu sigurnost koja je neophodna za podsticanje dugoročnih ulaganja u konkurentske mreže. Nasuprot tome, prednost ex ante regulacije je u tome što su svi učesnici u sektoru unaprijed upoznati sa regulacijom koja će se primjenjivati. Agencija je na kraju zaključila da bi ex-ante regulacija bila mnogo efikasnija za tržište, nego da se nekonekurentno ponašanje pokušava otkloniti ex-post regulacijom, a nekonekurentno ponašanje može dovesti do nepopravljive štete na relevantnom tržištu, sklonom brzim promjenama, ili na povezanim tržištima.
	7.3.4. Zaključak o trećem kriterijumu	Na osnovu prethodno izloženog, Telekom predlaže da Agencija donese zaključak o neispunjenosti tećeg kriterijuma i posljedično u svom konačnom nalazu donese zaključak o neispunjenosti Testa tri kriterijuma za ovom tržištu.	Agencija ne može donijeti zaključak o neispunjenosti trećeg kriterijuma Testa iz razloga koji su detaljno obrazloženi u odgovoru Agencije na prethodni komentar operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica.
23.	Prema mišljenju Agencije, Veleprodajno tržište pristupa fizičkoj infrastrukturi je podložno prethodnoj (ex-ante) regulaciji i to iz razloga što su istovremeno	Zbog činjenice da drugi i treći kriterijum nijesu zadovoljeni, a djelimično ni prvi kriterijum, Agencija treba u finalnoj verziji dokumenta da izmijeni zaključak na način što će konstatovati da Test tri kriterijuma nije zadovoljen na	Zaključci Agencije u pogledu ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma u potpunosti korespondiraju sa zaključcima evropskih regulatora koji su analizirali predmetno relevantno tržište. BEREC je u svom mišljenju u javnom konsultativnom postupku Evropske komisije o

	zadovoljeni svi uslovi iz Testa tri kriterijuma.	veleprodajnom tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi. Iz svega što smo iznijeli u komentarima ali i iz samih podataka koje ovaj dokument pokazuje drugačiji zaključak se ne može izvesti a u suprotnom bi bilo insistiranje na nečemu što samo sebe pobija.	reviziji Preporuke o relevantnim tržištima (BoR (25) 146) navodi sljedeće: ”U državama u kojima postojeći operator posjeduje sveprisutnu fizičku infrastrukturu koju alternativni operatori značajno koriste za implementaciju svojih VHCN mreža, a koja je istovremeno i bitna, nereplicirana infrastruktura, PIA tržište identifikovano je kao podložno ex ante regulaciji. U Bugarskoj, Estoniji, Francuskoj, Irskoj, Letoniji i Portugalu. i Geografski opseg identifikovanih tržišta je nacionalni. U svim analiziranim državama članicama, nacionalna regulatorna tijela utvrdila su da PIA tržište karakterišu visoke i neprolazne prepreke ulasku na tržište zbog veličine mreže postojećeg operatora, velikih ulaganja za njenu odgovarajuću replikaciju i povezanih nepovratnih troškova. Utvrđeno je da tržište ne teži efikasnij konkurenciji, jer ne postoji trenutna ili potencijalna alternativa postojećoj fizičkoj infrastrukturi, a ne postoje ni tehnološka napredna rješenja koja bi omogućila brzo uvođenje ili optimiziranu upotrebu fizičke infrastrukture alternativnih operatora. Konačno, zaključili su da pravo tržišne konkurencije neće biti dovoljno za rješavanje utvrđenih tržišnih nedostataka. Posebno, ograničen opseg i odgođeni učinak ex post mjera ne mogu garantovati efikasan i pravovremen pristup bitnoj infrastrukturi. S tim u vezi, veleprodajno PIA tržište u tim državama smatra se potrebnim za ex ante regulaciju kako bi se spriječila zloupotreba tržišne moći i podstakla konkurencija na bazi infrastrukture”.
24.		Budući da je Agencija zaključila da su na ovom tržištu (posmatrano nacionalno)	Agencija je razmotrila navedeni komentar i ističe da se pitanje geografske dimenzije relevantnog tržišta ne

	istovremeno zadovoljena sva tri kriterijuma za prethodnu ex ante regulaciju. To znači da se regulacija primjenjuje na cijelu državu, uključujući i Podgoricu, jer Agencija smatra da bez regulatornih mjera ne postoji tendencija ka efektivnoj konkurenciji u relevantnom vremenskom periodu. Takođe je, kako smo već istakli karakterističan i slučaj opštine Ulcinj jer izvori pružaju jasan osnov za tvrdnju da Ulcinj ispunjava uslove da bude izuzet iz regulacije li bar tretiran kao sub-nacionalno tržište, na kome nije ispunjen drugi kriterijum. Ako CT ima samo 27% učešća, Agencija teško može dokazati da na tom području struktura tržišta teži razvoju efikasne konkurencije.	može zasnivati isključivo na tržišnom učešću jednog operatora na određenoj teritoriji. Utvrđivanje odgovarajuće geografske dimenzije tržišta zahtijeva sagledavanje ukupnih uslova konkurencije, odnosno strukture tržišta, prisustva i karakteristika konkurentskih mreža, distribucije tržišnih učešća, ponašanja operatora, mogućnosti ulaska i širenja konkurentskih operatora, kao i drugih relevantnih faktora koji mogu dovesti do zaključka da se uslovi konkurencije na određenom području dovoljno razlikuju od uslova konkurencije na ostatku nacionalnog tržišta. Činjenica da operator "Crnogorski Telekom" A.D. Podgorica na području Ulcinja ima tržišno učešće od približno 27% može predstavljati relevantan indikator uslova konkurencije, ali sama po sebi nije dovoljna da se zaključuje da na tom području postoji efektivna konkurencija niti da je ispunjen osnov za izdvajanje Ulcinja u posebno sub-nacionalno tržište. Međutim, Agencija će, u okviru analize ovog relevantnog tržišta i dizajniranja regulatornih obaveza, posebno ispitati da li viši stepen infrastrukturne konkurencije u opštini Ulcinj smanjuje mogućnost prisustva antikonkurentske prakse i, ukoliko je to dokazano, prilagoditi intenzitet ili uslove primjene odgovarajućih regulatornih obaveza, uz poštovanje principa objektivnosti, proporcionalnosti, transparentnosti i tehnološke neutralnosti. Drugim riječima, razmotriće se primjena diferenciranih regulatornih obaveza operatoru sa značajnom tržišnom snagom u opštini Ulcinj.
25.	Moramo konstatovati da je nametanje regulacije u pravcu u kome očigledno	Agencija je razmotrila navedene argumente, ali ne može prihvatiti zaključak da je završetak

	Agencija namjerava da ide kada je u pitanju ovo tržište u suprotnosti sa načelima racionalnosti i proporcionalnosti, posebno na područjima gdje postoji infrastrukturna konkurencija. Stoga smatramo najracionalnijim, naprimjerijim pristupom da Agencija sačeka da bude gotov Geografski pregled dostupnosti elektronskih komunikacionih mreža iz člana 12 Zakona o elektronskim komunikacijama kada će imati jasnu sliku dostupnosti elektronskih komunikacionih mreža koje mogu da obezbijede širokopojasni pristup u budućnosti, uključujući i mreže veoma velikog kapaciteta na području Crne Gore, za period koji utvrdi Agencija, a koji ne može biti duži od tri godine (član 12 ZEK-a). Ovo je od izuzetne važnosti jer nametanje regulatornih mjera SMP operatoru na predmetnom tržištu bi se primjenjivalo najmanje tri, odnosno pet godina do naredne analize relevantnog tržišta, što je predug period ako regulacija nije opravdana.	Geografskog pregleda dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga prethodni uslov za sprovođenje analize ovog relevantnog tržišta i donošenje odluke o regulatornim mjerama. Geografski pregled dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga i analiza relevantnog tržišta imaju različite regulatorne funkcije. Geografski pregled dostupnosti širokopojasnih mreža i usluga prvenstveno daje odgovor na pitanje gdje su krajnjim korisnicima dostupne određene elektronske komunikacione usluge i mreže koje omogućavaju njihovo pružanje, dok je predmet analize na tržištu pristupa fizičkoj infrastrukturi ko kontroliše fizičku infrastrukturu, gdje se ona nalazi, u kojoj je mjeri dostupna drugim operatorima i u kojoj mjeri postoje alternativne fizičke infrastrukture koje mogu ograničiti tržišnu snagu operatora koji kontroliše predmetnu infrastrukturu. Agencija je prilikom ove analize već raspolagala relevantnim podacima o strukturi tržišta, tržišnim učesnicima operatora, prisustvu konkurentске infrastrukture i drugim pokazateljima relevantnim za ocjenu uslova konkurencije. U pogledu navoda operatora “Crnogorski Telekom” A.D. Podgorica o periodu primjene regulatornih mjera, Agencija ističe da trajanje regulatornih obaveza nije samo po sebi argument protiv njihovog uvođenja. Regulatorne mjere se zasnivaju na stanju i očekivanoj dinamici konkurencije utvrđenoj u okviru konkretne analize tržišta, dok se promjene tržišnih uslova mogu uzeti u obzir kroz narednu analizu tržišta i druge mehanizme regulatornog praćenja, u skladu sa zakonom. Agencija prilikom određivanja konkretnih regulatornih mjera vodi računa o intenzitetu
--	---	---

		utvrđenih problema na tržištu i o tome da svaka pojedinačna obaveza bude opravdana, adekvatna i proporcionalna cilju koji se želi postići. Na kraju, činjenica da bi određena obaveza mogla biti primjenjivana do naredne analize tržišta ne znači da je regulator trajno vezan za postojeće stanje tržišta bez mogućnosti reagovanja na značajne promjene. Naprotiv, razvoj konkurentne infrastrukture, promjene tržišnih učesća i druge relevantne promjene predstavljaju okolnosti koje Agencija može i treba da prati u okviru svojih regulatornih nadležnosti.
--	--	--